

УДК 94(477)«15»

Владислав Безпалько*

НОВІ ДАНІ ПРО МОНЕТНІ НОМІНАЛИ, ЇХ НАЗВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОБІГУ НА ВОЛИНІ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ XVI ст.

У статті вперше вводяться в науковий обіг дані про назви низки монетних номіналів, які були у вжитку в населення Волині, розкриваються особливості грошового обігу регіону в останній третині XVI ст., розглядаються випадки використання фальшивих грошей.

Ключові слова: грошовий обіг, монетний номінал, «принц», «пятак», «осмак», «подвапенезний», «філіпок», талер, гродські книги, Волинь.

Актові книги XVI ст. — важливе джерело для вивчення ранньомодерної історії України, зокрема для вивчення грошового обігу та нумізматики¹. Гродські та земські книги часто містять фактично щоденні записи, що дає можливість спостерігати зміни в тих чи інших соціально-економічних явищах. Тому активізація досліджень письмових джерел з метою постановки та вирішення проблем в нумізматиці наразі є дієвим і результативним механізмом наукової роботи. Зокрема, в роки незалежності України такі представники львівської нумізматичної школи як Роман Шуст і Володимир Шлапінський успішно досліджують грошовий ринок м. Львова та Руського воеводства на матеріалах фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові².

* Владислав Безпалько — науковий співробітник Національного науково-дослідного інституту українознавства і всесвітньої історії МОН України, graham2005@mail.ru.

¹ Петрович В.В. Актові книги XVI–XVIII ст. як джерело до вивчення спеціальних історичних дисциплін // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. — № 11. — 2008. — С. 18–19.

² Наведено лише деякі з публікацій цих авторів: Шуст Р. Структура грошового ринку та особливості лічби монет на західноукраїнських землях у XVI ст. // Вісник Львівського університету. — Серія історична. — Вип. 32. — Львів, 1997. — С. 23–42; Шуст Р., Шлапінський В. Карбування та розповсюдження фальшивої монети на території Руського воеводства в XV–XVII ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Випуск 37. — Част. 1. — Львів, 2002. — С. 95–102; Шлапінський В. Литовские монеты на львовском денежном рынке в 16 — первой половине 17 века (по материалам письменных источников) // Numizmatika. — № 4–5. — Vilnius, 2006. — 13–19.

У нашому дослідженні грошового обігу Волині використано документальний матеріал володимирських і луцьких гродських книг останньої третини XVI ст.

Під час фронтального опрацювання записів луцьких гродських книг нами було виявлено свідчення про монети талерного типу — «принци», які вочевидь використовувалася для готівкових розрахунків та накопичення коштів. Так, при побитті і пограбуванні свинюського єврея Якуба Давидовича 8 липня 1584 р. паном Іваном Ощовським було відібрано, серед іншого, «...у череси пятьдесят чирвоных золотых, а таляровъ прынцов старых тридцать, а монеты коп двадцать грошей литовских...»³.

21 липня 1593 р. пан Остафій Перекальський скаржився, що у нього разом з речами відібрали гроші: «...золотых чирвоных двесте, таляровъ старых прындцовъ сто, монеты пятьдесятъ копъ грошей литовских...»⁴.

Один з документів містив більш детальну інформацію, яка дозволила визначити курс «принца». 12 листопада 1582 р. п. Олександр Семашко віддавав п. Катерині Прусиновській значну суму боргу. Було складено реєстр передачі готівки, що містилась у двох мішках («ворках»), і в одному з них, окрім інших номіналів, зазначено «...принцов сто и дванадъцать, чынит золотых польских сто сорокъ одинъ и гршей двадъцать шесть»⁵. Беручи до уваги, що польський золотий як рахункова одиниця складає 30 польських грошів, отримуємо результат: $(141 \cdot 30 + 26) / 112 = 38$. Отже, курс «принца» визначався у 38 польських грошів.

У 38 грошів у Кракові та Варшаві оцінювався «taler filipkowy», або «філірек»⁶. Так на польських землях називали філіпсдальдери — срібну монету талерного типу вагою 34,27 г. (чиста вага 28,547 г., проба 833-а), чеканену в Нідерландах при Філіпі II (Рис. 1⁷). Тож, на нашу думку, з цією монетою слід пов'язати і назву «принц», а епітет «старий», як і в імперських талерах, вочевидь свідчить про високу якість монети.

У Великому князівстві Литовському наприкінці 60-х — на початку 70-х рр. XVI ст. спостерігається вживання назви «філіпки» саме у світлі негативного сприйняття населенням неаполітанських монет Філіпа II з литовськими контрмарками 1564 р., які мали завищений примусовий курс⁸. У цьому ми вбачаємо можливе пояснення виникненню місцевої назви «принци» — вона могла

³ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 31. — Арк. 516.

⁴ Там само. — Спр. 44. — Арк. 41.

⁵ Там само. — Спр. 26. — Арк. 1165.

⁶ Зварич В., Шуст Р. Нумізматика. Довідник. — Тернопіль–Львів, 1998. — С. 358.

⁷ Зображення взято з електронної архівної бази даних аукційних каталогів <http://www.mcsearch.info/record.html?id=312082> (Münzen & Medaillen GmbH (DE). Auction 32 (26.05.2010). Lot 808).

⁸ Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 52 (1569–1570): Užrašymų knyga 52 / Parengė A. Baliulis ir R. Firkovičius. — Vilnius, 2004. — P. 129 (№ 173, 174); Акты, издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов (далее — АВК). — Т. XXXIX. Акты Могилёвской магистрата XVI века. — Вильна, 1915. — С. 53.

понятійно відокремлювати якісну монету нідерландських емісій від скомпрометованих контрмаркованих «філіпків».



Рис. 1. Філіпсдальдер 1563 р., пров. Оверейсел.

У вже згадуваному реєстрі віддання боргу п. Олександром Семашком в одному ворку з червоними золотими, «принцами» та іншими монетами талерного типу перераховуються «петаковъ чотыри и грошь пошосный»⁹. Оскільки сума обраховується у польських злотих і грошах, то «пошосний» — монета номіналом саме в шість грошів за польською стопою, наймовірніше польської, пруської, гданської чи ельблонгської емісій часів Сигізмунда I Старого¹⁰.

Особливих пояснень вимагає назва «петак», адже номіналу у п'ять грошів у Польщі XVI ст. не карбувалося.

1579 р. у судовій справі між полоцькими міщанами згадується «петак» в якості литовського півгроша, тобто монети вартістю п'ять литовських денаріїв¹¹. Та у випадку, що розглядається, таке пояснення викликає сумніви — дрібна монета, зокрема і литовського карбування, містилася у другому ворку¹².

Польсько-латинський словник 1787 р. видання пояснює значення слова «prietak» як «grosz poriętny» і подає латинський переклад — *quinarius nummus*.¹³

⁹ ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 26. — Арк. 1165 зв.

¹⁰ За правління Сигізмунда II Августа шестигрошовики за польською стопою не карбувалися, а за Стефана Баторія 1581 р. в невеликій кількості карбував Віленський монетний двір.

¹¹ АВК. — Т. XXXIX. — С. 463; *Рябцевич В.Н.* Нумизматика Беларуси. — Минск, 1995. — С. 166.

¹² ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 26. — Арк. 1165 зв.

¹³ *Słownik polsko-lacinski ze skarbu księdza Knapiusza.* — Т. II. — Kalisz, 1787. — S. 288.

Те ж саме значення подає і словник польської мови XVI ст.: «piętaк» — монета вартістю в п'ять грошів¹⁴.

Станіслав Сарніцький у збірці законодавчих актів Корони подає текст постанови коронаційної конституції 1588 р. з приводу обігу в державі дрібної іноземної монети, де йдеться і про прийом «ropietnych groszów», які в заголовку означені як «piętaки»¹⁵. Ці монети разом з угорськими «шелягами»¹⁶ визнавались доброю монетою і допускались до обігу. Так як у цьому документі про литовську монету є окрема згадка¹⁷, ми відкидаємо можливість застосування назви «петак» до монети в чотири литовських гроші 1565–69 рр. карбування («чворак») ¹⁸, яка за курсовим співвідношенням прирівнювалась до п'яти польських грошів.

Конституція 1588 р. згадує «петак» серед монет європейських емісій, зокрема князівств Священної Римської імперії. В імперських монетних уставах 1550-х рр., серед інших, встановлюється чеканка монети номіналом в 10 крейцерів (Рис. 2¹⁹), яка якнайкраще підходить під визначення «петак». Високопробні 10 крейцерів (згідно уставу 1559 р. загальна вага 4,102 г., чиста — 3,817 г.)²⁰ за вмістом чистого срібла на 0,397 г. (більше як на 11%) переважали вміст дорогоцінного металу у 5 польських грошах (3,42 г.) згідно ординації 1580 р.²¹, тобто справді могли прийматися як «добра» монета. Для порівняння, так само допущені до обігу угорські «шеляги» (в 1574–82 рр. — 0,24 г., в 1582–1607 рр. — 0,23 г. чистого срібла)²² мали на 12% більше дорогоцінного металу, ніж коронні шеляги (0,204 г.)²³.

Ми не володіємо інформацією про знахідки на українських землях монет в 10 крейцерів, однак описи скарбів з польських земель фіксують комплекс монет,

¹⁴ Słownik polszczyzny XVI wieku. — Т. XXIV (Pi–Pniowy). — Warszawa, 1996. — S. 184.

¹⁵ *Sarnicki S.* Statvta y Metrika Przywileiow Koronnych Ięzykiem polskim spisane y porządkiem prawie przyrodzonym a barzo snadnym nowo zebrane. Kraków, 1594. — S. 410.

¹⁶ Шелягами називали денарії Угорського королівства, які прирівнювалися до польських шелягів. Див.: *Шуст Р.* Структура грошового ринку та особливості лічби монет на західноукраїнських землях у XVI ст. — С. 32.

¹⁷ *Volumina legum.* — Т. II. — SPb., 1859. — S. 259; *Sarnicki S.* Statvta y Metrika Przywileiow Koronnych. — S. 410.

¹⁸ *Kopicki E.* Katalog podstawowych typow monet i banknotow Polski oraz ziem historyczne z Polską związanых. — Том II (1506–1532). — Warszawa, 1976. — S. 45.

¹⁹ Зображення взято з електронної архівної бази даних аукційних каталогів <http://www.mcsearch.info/record.html?id=342818> (Gerhard Hirsch Nachfolger. Auction 269 (23.09.2010). Lot 3227).

²⁰ *Фенглер Х., Гироу Г., Унгер В.* Словарь нумизмата: Пер. с нем. М.Г. Арсеньевой / Отв. редактор В.М. Потин. (2-е изд., перераб. и доп.). — Москва, 1993. — С. 402.

²¹ *Żabiński Z.* Kryzys monetarny w czasach Zygmunta III // *Wiadomości Numizmatyczne.* — Rok XX. — Zesz. 1(75). — Warszawa, 1976. — S. 5.

²² *Huszár L.* Münzkatalog Ungarn: von 1000 bis heute. — München, 1979. — P. 14.

²³ *Żabiński Z.* Kryzys monetarny w czasach Zygmunta III. — S. 5.

тезаврованих наприкінці XVI ст., в якому знаходились 10 крейцерів 1560 р. м. Аугсбург²⁴.



Рис. 2. 10 крейцерів 1560 р., м. Аугсбург.

Записи гродських книг дають інформацію і про обіг на Волині монет номіналом у три литовських гроші («потройні литовські»), яким населення приділяло особливу увагу, часто виділяючи з загальної монетної маси. Так, зі скарги від 10 березня 1597 р. про напад на двір у с. Колпитові дізнаємося, що 8 кіп литовських «потройними» тримала у ліжку «в головах» пані Кучинська, і під час небезпеки дала їх кухарці сховати за пазуху²⁵. В іншому випадку пан Дмитро Долматович Ісайковський за листом-записом 11 листопада 1594 р. мав отримати від пана Лукаша Третяка борг: «двесте копъ грошей и двадцать копъ грошей личбы литовское певною монетою, потройными литовскими старыми, названными дудками, заплатити и до рукъ моих мне отдати»²⁶. Така сума мала містити значну кількість монет — 4400 штук. Заслуговує уваги саме факт перенесення народно-побутової назви потрійного польського гроша («dudek» — удод, від жартівливої назви зображеного на монеті 1528 р. орла²⁷, німецькою «Duttchen»²⁸) на литовську монету такого ж номіналу, але кращої якості. Зауважимо, що найбільш розповсюджені типи «потрійних литовських» із зображенням монограми Сигізмунда II Августа та литовської погоні іконографічно

²⁴ *Meçlewska M., Mikolajczyk A.* Skarby monet z lat 1500–1649 na obszarze PRL. Inwentarz. — Warszawa, 1983. — S. 59.

²⁵ ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 50. — Арк. 109 зв.–110.

²⁶ Там само. — Спр. 45. — Арк. 1314.

²⁷ *Słownik polszczyzny XVI wieku.* — T. VI (Dra–Ezby). — Wrocław–Warszawa–Kraków–Cdańsk, 1976. — S. 164.

²⁸ *v. Schrötter F.* Wörterbuch der Münzkunde. — Berlin–Leipzig, 1930. — S. 166.

відрізняються від польських²⁹ та похідних від них пруських, сілезьких і інших емісій. Тобто, маємо факт вживання назви «дудки» вже як узагальнюючої для номіналу в три гроші, поза умовностями курсових розбіжностей.

Луцькі гродські книги кінця XVI ст. свідчать і про вживання різними верствами волинського населення назви «осмак» по відношенню до польського гроша, вартість якого у литовській монеті становила вісім денаріїв (звідси і походження назви). До цього в науковому обігу були свідчення про таку назву у XVI ст. лише з білоруських джерел³⁰. Так як виявлені нові дані — це переважно свідчення про пограбування, які записувалися безпосередньо зі слів постраждалих, важливо, що назва «осмак», паралельно з назвами «гріш польський», «гріш лядський», справді побутувала у повсякденній мові волинян.

Наведемо приклади. Так, пан Доброгост Опахновський, землянин Луцького повіту, дає перелік та оцінку своїх речей, пограбованих 10 травня 1593 р., серед іншого «... за нагайку три осмаки»³¹. Жовнірами у голятинських підданих 14 травня 1595 р. були зібрані продукти харчування, зокрема у Мартина «взято кура одного, хлібь один, яец три, пива за полтора осмака»³².

Войтех Плонський скаржився, що в орендованій ним войсецькій митниці 6 квітня 1596 р. було разом з іншою власністю забрано «курчат марцовых сорокъ, каждое по осмаку»³³.

29 червня 1597 р. під час нападу на двір князя Станіслава Воронєцького у Щурині був пограбований його качинський підданий Вакула: «сермягу з него зняли за сорок грошей литовских купленую, мошонку у которой было деветь грошей, нужь за полтора гроша, пояс за осмак куплений»³⁴. У Грицька Хомитича, жоравинського підданого пана Андрія Кошки, 3 квітня 1598 р. з будинку було пограбовано «полотна кужелного локоть шестдесят по грошу литовскому, полотна згребного локот сорокъ по осмаку»³⁵. У тому ж селі у Мартина Хомитича при переліку пограбованого вказано «полотна згребного локоть шестдесят по грошу полскому»³⁶.

В домовленості 1598 р. між паном Семеном Круневичом, гнідавським державцею, та долинськими міщанами (про встановлення пільг при зупинці у с. Гнідава) та сама юридично зафіксована сума грошей в одному місці вказується у

²⁹ *Kopicki E.* Katalog podstawowych typow monet i banknotow Polski — Tom II. — S. 12, 45.

³⁰ АВК. — Т. XVII. Акты Гродненского земского суда. — Вильна, 1889. — С. 334; АВК. — Т. V. Акты Брестского и Городненского гродских судов, с присовокуплением привилегий на землевладения в Брестской и Кобринской экономиях. — Вильна, 1871. — С. 7; *Рябцевич В.* О чем рассказывают монеты (2-е изд.). — Минск, 1977. — С. 110–111; *Котляр М.Ф.* Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст. — Київ, 1981. — С. 71–72.

³¹ ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 600 зв.

³² Там само. — Спр. 48. — Арк. 263.

³³ Там само. — Спр. 49. — Арк. 242 зв.

³⁴ Там само. — Спр. 50. — Арк. 498 зв.; Спр. 52. — Арк. 460.

³⁵ Там само. — Спр. 51. — Арк. 135 зв.

³⁶ Там само.

польських грошах, в іншому — в «осмаках»: «... хто ж колвекъ з Долины з солю до места Луцкого приездчал, повинень был каждый з нас давати им за то от каждое телиги, то ест от воза почворного волового по двесте соли и по три гроши полских, а от полувозка, што двама вола везуть, по сту соли и по полтора гроша полских... просбе нашей досыт, тые пнзи звыклые по три осмаки для зубожения ншого нам отпустити рачиль...»³⁷.

Як бачимо, в усіх випадках вживання назви «осмак» йдеться про невеликі суми в 1–3 польських гроша. Назва «осмак» у XVI ст. ще тісно пов'язана з означенням монети в один польський гріш. У XVII ст. «осмаки» в деяких регіонах вже стають загальним поняттям, замінивши назву «гроші польські»³⁸.

Рідкісним для актових джерел Волині XVI ст. є вживання назви монетного номіналу «шеляг» (третина польського гроша). Так, возний, оглядаючи 15 червня 1593 р., долзьких підданих князя Юрія Пузини, постраждалих від побиття та пограбування, засвідчив: «... у Вакулы пограблено шапку за петь грошей, мошонку с пятма грошми литовскими, нож за грошей три, пояс за полтора гроша, вожки за шелег...»³⁹. Ймовірно, традиційне застосування населенням литовської монетно-лічильної системи, в якій не було «шелягів», повільне витіснення її польською, присутність на грошовому ринку значної кількості старої литовської монети робили незручним вживання цієї назви.

На особливу увагу заслуговує згадка «**подвапенежных**» — литовських монет номіналом в два денарія⁴⁰, адже зазвичай цей номінал «губиться» в назві «пенезі, пенезі білі» при загальних підрахунках сум грошей. Сам факт згадки конкретного номіналу був викликаний обставинами розгляду справи про фальшування цих монет. 8 березня 1574 р. володимирський підстароста засвідчив: «Передо мною, Михайлом Привередовским, на тот час будучим подстаростим володимирским, показалися пнзи дробные подвапнжные фалшовой в цигана на ймя Васка, которых пнзей сорок гршей литовских. Тот циган за питанем моим поведил, иж тые пнзи мает от Миска Кропивы за клячу, которую ему продал, нижли не в него самого, але в подданого кнгни Локацкое Михайловецкого Толочка в дому его в сенях при том Кропиве и при инших цыганах взял, бо, дей, Кропива тому Толочку сукно свое утерфиновое зеленое в тых пнзех заставил и мне их дати казал»⁴¹. Викликаний до гродського уряду, Толочко заявив, що про фальшиві гроші нічого не знає і що він давав якісну монету: «я тых пнзей подвапенежных на заставу сукна Кропивина тому циганови не давал але, дей, я ему дал полугрошки добрые»⁴².

³⁷ Там само. — Арк. 212.

³⁸ *Котляр М.Ф.* Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV–XVIII ст. — С. 72, 138–142.

³⁹ ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 44. — Арк. 825 зв.

⁴⁰ Карбувалися за Сигізмунда II Августа в 1566, 67, 69, 70 рр. Див.: *Kopicki E.* Katalog podstawowych typow monet i banknotow Polski — Том II. — S. 40.

⁴¹ ЦДІАК України. — Ф. 28. — Оп. 1. — Спр. 8. — Арк. 45 зв. Висловлюємо вдячність Миколі Висотіну, який звернув нашу увагу на цей документ.

⁴² Там само. — Спр. 8. — Арк. 46.

Так як на литовський гріш йшло 10 денаріїв або 5 подвійних денаріїв, то загалом сума в сорок грошів становитиме двісті «подвапенезних». Ми не виключаємо, що не всі двісті монет були фальшивими. Згідно законодавства, вся сума грошей могла бути визнана фальшивою і підлягати конфіскації, якщо з'ясується факт наявності в ній певної кількості справді фальшивої монети⁴³.

В обігу перебувала не тільки дрібна фальшива монета, крупні номінали також ставали об'єктом для підробок. Наприклад, пани Василь та Бенедикт Гулевичі 3 серпня 1592 р. в Луцьку намагалися розплатитися за напої з дружиною костельного слуги фальшивим талером, який зрештою примусили взяти силою: «дали ее таляр фалшовый, помененой Матысовой Ткачовой, и прумусивши ее словы срокгими, такъ битем и поличкованемъ, абы им мед с пивници давала, што она за усилованемъ оных учинит мусила»⁴⁴.

До обману та зловживань, пов'язаних з уже згадуваними «філіпками», на Волині вдавалися й офіційні особи. «Філіпки» — назва талерів неаполітанського карбування, отримані Сигізмундом II Августом від іспанського короля Філіпа II в рахунок виплати коштів, які позичила останньому королева Бона. Ці монети були контрмарковані королівською монограмою та датою «1564», і монаршим універсалом 15 травня 1564 р. пущені в обіг по завищеному курсу⁴⁵. Та вже згідно рішень Віленського сейму 21 грудня 1565 р. ці монети мали бути виведені з обігу протягом 30 тижнів шляхом викупування їх у населення: «Которые филипки въ томъ часе браны быти мають: болший филипокъ по сороку и по осми грошей литовскихъ, то есть по копе полской, а менший филипокъ по двадцати и чотыри гроши литовскихъ, по полкопы лядскихъ... абы от каждого, хто до мынцы або до скарбу принесеть, приймованы и плачоны были»⁴⁶. Тобто, строк прийому «філіпків» визначався до середини липня 1566 р. Визначений термін справді був сприятливим для отримання зиску з цих монет.

Наприклад, 11 травня 1566 р. Станіслав Сецеховський, десятник жовнірської роти пана Андрія Лаша, скаржився, що луцькі митники при видачі його служебнику 200 кіп литовських грошів за службу військового загону вдалися до обману: «...семи коп грошей литовських без дванадцати грошей ему не доплатили, и вместо, дей, филипковъ чотыри полуталярки, личачи пнзи, вложили...»⁴⁷. Наймовірніше, малися на увазі «менші філіпки» — контрмарковані півталерів монети Філіпа II неаполітанської чеканки, які перебували в обігу за примусовим курсом у 24 литовські гроші. Замість них в загальну масу готівки можна було підкласти схожі за розміром і вагою півталери інших емісій, курс яких був близько 12,4 литовських грошів. Таким чином, на підміні чотирьох монет євреї-митники могли «заробити» 46,5 литовських грошів.

⁴³ Sarnicki S. Statvta y Metrika Przywileiow Koronnych. — S. 406–407.

⁴⁴ ЦДІАК України. — Ф. 25. — Оп. 1. — Спр. 42. — Арк. 263 зв.

⁴⁵ Рябцевич В.Н. Нумизматика Беларуси. — С. 162.

⁴⁶ Русская историческая библиотека. — Т. XXX. — Юрьев, 1914. — Стб. 356.

⁴⁷ ЦДІАК України. — Ф. 28. — Оп. 1. — Спр. 1. — Арк. 15 зв.

Хоча згадана ухвала Віленського сейму і прокламувала вільне повернення «філіпків» до господарського скарбу, однак в реальності для населення обмін кредитної монети нерідко був пов'язаний з труднощами.

Показовою є записана 27 квітня 1566 р. у володимирській замковій книзі справа між бирчима поголовного плату у Володимирському повіті панами Лаврином Іваницьким і Іваном Калусовським з однієї сторони та служебниками князя Романа Сангушка, панами Михайлом Кустицьким і Сергієм Черкасом, з іншої. Служебники скаржилися, що у них уже двічі відмовляються прийняти поголовний плат з підданих князя Романа. Королівські бирчі дали пояснення своїм діям, зауваживши, що серед принесених поголовних грошей були «філіпки», які служебники намагалися порахувати по їх повній кредитній вартості у 30 польських грошів. Бирчі заявили, що «філіпки» вже не приймаються по такому курсу для сплати поголовного, зіславшись на сеймову ухвалу: «...они не водле розказаня и листу гдрского отдают, реестра списаня людей намъ дати не хотят, и к тому межи тою сумою пнзей сто и пятнадцать филипковъ дают, личачи сполна каждого филипка по золотому полскому, а филипки по тому не йдут, якъ и на уфале соймовой его королевское млсти описано ест. Для того ся от нихъ того плату поголовного приимовати обаваем, абыхмо на томъ не шкодовали. Але кгда намъ реестръ списаня людей дадут и тые филипки отменяют талярми, або золотыми черлеными, або теж монетою, мы и тепер заразомъ от нихъ тотъ плат поголовный приимемъ...»⁴⁸

Служебники князя Романа відповідно заявили, що «...панове бирчие на листе его королевское млсти и на уставе того описано не мают, жебы филипковъ не мели брат...»⁴⁹ І дійсно, ні устава, ні господарчі листи про збирання поголовного⁵⁰ нічого не кажуть про обмеження прийому «філіпків» до середини літа 1566 р. Ймовірно, бирчі намагалися забезпечити себе від можливих майбутніх труднощів при здаванні такої монети до скарбу, у випадку якщо б процес збирання поголовного затягнувся і вони прибули до столиці пізніше означеного строку.

Отже, у Волинському воєводстві в останній третині XVI ст. на основі документальних свідчень спостерігаємо справжнє розмаїття монетних номіналів у грошовому обігу. Для кожного номіналу у словниковому запасі населення знаходилася назва, яка відповідним чином відображала грошовий еквівалент чи інші особливості. Волинь не стояла осторонь глобальних процесів у грошовому обігу континенту, про що свідчить проникнення на ринок регіону специфічних європейських номіналів.

⁴⁸ Там само. — Арк. 9 зв.

⁴⁹ Там само.

⁵⁰ Русская историческая библиотека. — Т. XXX. — Стб. 826–830.

НОВЫЕ ДАННЫЕ О МОНЕТНЫХ НОМИНАЛАХ, ИХ НАЗВАНИЯ И ОСОБЕННОСТИ ОБРАЩЕНИЯ НА ВОЛЫНИ В ПОСЛЕДНЕЙ ТРЕТИ XVI в.

Владислав Безпалько (научный сотрудник Национального научно-исследовательского института украиноведства и всемирной истории МОН Украины, graham2005@mail.ru)

В статье впервые вводятся в научный оборот данные о названиях ряда монетных номиналов, которые бытовали у населения Волыни, раскрываются особенности денежного обращения региона в последней трети XVI в., рассматриваются случаи использования фальшивых денег.

Ключевые слова: денежное обращение, монетный номинал, «принц», «пятак», «осмак», «подвапенежний», «филипок», талер, городские книги, Волынь.

NEW DATA ON THE COIN DENOMINATIONS, THEIR NAMES AND SPECIFICS OF CIRCULATION IN VOLYN IN THE LAST THIRD OF THE XVI CENTURY

Vladyslav Bezpalko (Research Associate of National Research Institute of Ukrainian and world history, graham2005@mail.ru)

This article brings into scientific discourse information about the names of a number of coin denominations, which have been in use among the Volyn population, describes the peculiarities of monetary circulation in the region in the last third of the XVI century, and considers cases of using of counterfeit money.

Keywords: monetary circulation, coin denomination, «prince», «pyatak», «osmak», «podvapenezhniy», «philipok», thaler, Borough books, Volyn.